

Marafkó László

A NAPFÉNY LOVAGJA

Szénrajz Harlekinről

Vázlat, néhány lendületes vonással, mint a balatoni mólón a jobb portrérajzolók. Jómagam, amikor 1969-ben a Dunántúli Naplóhoz kerültem, már csak Bertha Bulcsú szerkesztőségi legendáriumát szippanthattam be (egyéb-ként párban idézték fel az őt megelőzve ugyancsak Budapestre retirált Lázár Ervinnel). A legendáriumnak néha talán túlszínezett részletei is voltak. Személyesen egyb-ként 1968-ban, Szederkényi Ervin Széchenyi téri, Jelenkor-főszerkesztői szobájában ismerkedtünk meg egy pécsi látogatása alkalmával, amikor immár „fővárosiként” megbecsült állandó szerzője volt a folyóiratnak. Például a kortársairól készített műfajteremtő portréinterjúival, amelyek sikeres kötetekben is napvilágot láttak (Meztelek a király).

A volt pécsi újságíró társak bohém, poharazó cimboraként emlegették „Bulcsit”, de találkoztam olyannal is, aki irigységgel beszélt róla, mintha az íróként is neves Bertha Bulcsú helyett kellett volna dolgoznia a szerkesztőségben. A Jelenkor körüli írók jobbára a Pestre elszármazottak, a beérkezéssel kecsegtető pályának szóló elismeréssel emlegették.

A hatvanas évek elején-közepén az irodalompolitika „ügyelői”, de nyilván az olvasók is örültek a Bertha Bulcsú 1962-es első kötetéből (Lányok napfényben) áradó friss hangnak. Ámbár az ötvenhat után hallgató írók már jórészt megszólaltak, ki önszántából, ki unszólásra, kit „központi” folyóirat, kit éppen a pécsi Jelenkor invitált publikálásra. Hogy némely szerzőt a politika „magasából ítélvén” netán korán, arról a folyóirat éléről 1964-ben leváltott Tüskés Tibor számolhatott be később.

Az annyiszor mediterrán hangulatúnak mondott Pécs büszke volt Bertha Bulcsúra, s ő is szívesen emlegette az ottani éveket, de írásainak élete végéig kitartó energiatartalékát, sugárzását, motívumait mégis a balatoni gyerek- és ifjúkor adta. Az áradt a fénytűstű lányokból (Harlekin és szerelmese), az emelte a körbecövekelt ország „tengergyanús” tavának szabadságát s annak rajongóit ködbevesző távlatokba. Szociográfiája (Balatoni évtizedek) a tó megmentendő és megmenthető értékeinek számbavételkor is a feledhetetlen ifjúság alatt tapasztaltakkal vetette egybe a fenyegető változásokat.

Bulcsú szókimondó egyéniség volt, könnyen megnyíló és könnyen dühbe jövő: az atlétikus termet már-már mimózaérzékenységet rejtett, aki a kicsinyességtől,

piszkálódástól könnyen felfortyant, sőt, megvadult. Talán nem profán a hasonlat, hogy mint a kitörésre mindig kész nemes vad. Ilyenre meg volt alkalom elég, hiszen abszurdítások akadtak jócskán. Élete végéig kész volt ilyen felhorkanásokra, publicisztikáit ezek az elemi felháborodások éltették.

Emlékszem egy pécsi átutaztában fortyogva elmondott történetére. Éppen szerkesztőségek és könyvkiadók határidős munkái közt vergődött, amikor hajnalok hajnalán katonai gépkocsi állt a házuk elé, s parancssal kirendelt sofőr csöngette föl álmából az író, hogy – a remélt „ihlet” megalapozásául – olyan honvédelmi élményben szeretnék részesíteni, amilyenhez nem mindenki juthat. Bulcsú ugyanis korábban a honvédség valamelyik meghívásos irodalmi pályázatán már részt vett. Most viszont esze ágában sem volt kötélnek állni, különösen nem a rossz krimikből ismert „becserkészés” után. A kitartó szándékot látva, végső és hathatós segítségként azt fontolgatta, hogy egyik politikai ismerőséhez fordul. Valószínűleg a szándék megszellőztetése is retirálásra készítette a túlbuzgó pályázati „főihletőt”.

A Magyar Nemzet irodalmi oldalait szerkesztve, 1986–87-ben tőle is kértem és kaptam írásokat. Rendszeres naplót nem vezettem, de jellemzőnek vélt eseményekről néha rövid bejegyzéseket tettem egy öreg határidőnaplóba. Ebben az időszakban Bertha Bulcsú az írószövetség egyik titkára volt, a szövetség tagsága pedig a nyolcvanas évek elején megélenkült önállósággüzdelmének épp a legközepén, nem sokkal túl az 1986-os, kis forradalomnak számító közgyűlésen. A régi naplóból egy részlet:

„1987. III. 11.

Bertha Bulcsúhoz fölszaladok kéziratot kérni – s több óras spontán beszélgetés lesz belőle. Írószövetségi ügyek, írók és a hatalom, nemzedékváltás, utódlás. Kifulladt-e a gorbacsovi reform? Mert erre figyel nálunk a vezetés, addig az utódlás sem dől el véglegesen. »Vegyék tudomásul, hogy nem osztozunk a hatalomban!« – kiabálta Bulcsúnak Pál Lénárd /az MSZMP központi bizottságának kulturális ügyekben illetékes titkára – M. L./ . »Ezt nem nekem kellene mondani, engem az érdekel, pontyot vagy keszeget fogok « – válaszolta B. B.

De azért az írószövetségi választás előtt több íróval tárgyalt, különböző felkérésekre, az elnöki tisztról. Nem csak Cseres volt a jelölt, ezért» vadult meg «Sánta, ezért vonult ki Szabó Magda – mindketten szóba kerültek a közgyűlés előtt. Sőt, tárgyaltak velük.

Elmondom: a Magyar Nemzet irodalmi rovatában felkarolt nemzedéktársaim előtt is én vagyok» a hatalom

«képviselője, a» kedves cenzor«, ugyanakkor az íróasztalfióknak írom a kisregényeimet. A legutóbbi, 1986-ban befejezett A balekról Száraz György /Akkor a Kortárs főszerkesztője. A kisregény 1989-ben, egy új kiadónál jelent meg – M. L./ elmondta, mennyire tetszik neki, majd felsorolta, miért nem közölheti a Kortárs. Kívülről mint-ha» védett «volnék, ám bármikor, ha nem is az utcán, de a folyosón találhatom magam. Hiába végzem három ember munkáját (olvasószerkesztés, irodalmi szerkesztés, rovatvezető-helyetteség).

B. B. nem lényegi alapon ítéli meg az irodalmi beharcoltat, hanem előítéletesen (> ezek a fiúk csak kiabáltak, hogy a demokrácia így meg úgy <). Bár meg kell hagyni, ösztönös megérzései jók.”

(Utólagos csodálódásom, hogy ama „felkaroltak” közül némelyik költő többször is évekkel korábban megjelent kötetéből vett versekkel látott el. Néha gyanúsán ismerős volt a vers, amelyet a napilapos túlhasználtság közben nem volt időm ellenőrizni, de jóhiszeműen a versvilág azonosságára gyanakodtam, holott a szerző kényelmesen még egy honoráriumot akart „lehúzni” ugyanarról a versről.)

Bertha Bulcsú sosem tagadta, hogy fiatalon kényszerűen üzött kétkezi foglalkozásai meg az iparos felmenői okán is a „a népből jöttként” az értelmes szándékok mellé hajlandó odaállni, de épp a dolgok tárgyyszerű megítélésével gyakran eltért a hivatalosság életidegen avagy egyenesen bornírt helyzetértékelésétől vagy épp az értelmiségi közszereplők túlságosan elméleti megközelítésétől. A fiatal korában a dunántúli „kisvilágban” megismert értékrend, erkölcsiség volt az, amely alapvetően meghatározta ítéleteit emberként, publicistaként. Ez a „földhözragadt”, de a megmaradást szolgáló józanság hatotta át nála a puha diktatúrában számos értelmiségi által megélt, egyszerre „belül is, kívül is” dilemmáját.

A rendszerváltozás „hágómenete” után már ismét „csak” olvasószerkesztő voltam a lapnál, amikor tárcáim, interjúim friss kötetét (Az utókor inspektora) elküldtem neki. Eléggé megkésve válaszolt.

„Kedves Laci, nagy nehezen írásban is megköszönöm a könyvedet. Az És-nél ömlesztve átadják újsághalmostól, levelestől csütörtökön a postámat. Bizonyára megbotránkozol, de ha beteg vagyok, esetleg lelkiileg összeomlott, én hetekig nem bontok ki semmit, még a szerződéseket is veszni hagyom. Azt hittem, a te könyved is, Az utókor inspektora rosszkedvem áldozatává vált, de most, hogy előkerült döbbszemem láttam, hogy jegyzeteim vannak a könyvben, akkor rögtön elolvastam és félig már egy levelet is

megírtam neked. – Jó, hogy nem mentem a Nemzethez dolgozni, mert mindent elfelejték másnapra. Ha egyáltalán odafigyelek a történésekre.

Könyved sajnós jó. A Stendhal impresszió is, amit én Illés Endrétől már kívülről tudok, de ez egyéni. Amit köszönök, az Ladányi Miska, aki óriási tehetség volt, jó politikai érzékkel. Soha, senkinek nem kellett. Pedig nagy költő volt, csak póztalan. – Hajnóczy Péter is elképesztő, a többi műveltség és kultúra kérdése.

Ami elgondolkodtató, hogy aki így tud írni, mint Te, miért nem ír? Miért szerkesztő?

Gratulálok. A helyzetem humoros, de csak kifelé. A barátaim tudják, hogy semmit sem olvasok el, sem levelet, sem újságokat, a saját írásaimat sem. Csak könyvet olvasok, régieket, forrásmunkákat, vagy elmebeteg naplóit, mint amilyen Németh László is volt.

Né szerkessz, hanem írd, de ha elkerülhetetlen, szerkessz, de néha írd is.

Barátsággal ölel:

B. Bulcsú

Bp. 1991. V. 4.”

Szellemi végrendeletként is felelem. Nem adódott alkalom, hogy elmondhassam neki: a szerkesztés, tehát a „nem írás” magyarázata éppen az volt, hogy nevetem már évek óta nemigen akartam adni vállalhatatlan dolgokhoz.

Életében és halála után barátai nemegyszer elmondták, mennyire igaztalannak érezték, hogy nem kapta meg a Kossuth-díjat, miközben vagy háromszor ismerték el József Attila- és egyéb díjjal.

Egy 1988-ban készült interjúban Eszéki Erzsébet kérdésére (Merre tart?) így válaszolt: „Valamilyen napfényes partra. Talán készülődik már valahol gyümölcsérlelő nyarunk, de meg kell érte szenvednünk. Sokan talán már meg sem érzjük ezt a korszakot, de az évszakváltás biztosan bekövetkezik.”

Azok a sejtések! Még kilenc éve volt hátra, az utolsó a betegség nehéz keresztjével. S hogy napfényes-e az a part, mint volt a gyermekkorban avagy a szepezdi években? Aki tudja, már nem mondhatja. A végén minden ilyen egyszerű.